
den van het huidige Nederland en de Germanen van de gelegenheid gebruik maken om eigen rijkjes te stichten. Op de periode van de Volksverhuizing volgt het *Regnum Francorum*, dat onder Clovis het christendom inzet. Daarop volgt het tijdvak van de kerstening. De manier waarop deze perioden in het schoolonderwijs aan de orde komen zal ik in de hierop volgende paragraaf bespreken. Aan het eind zal ik ingaan op de vraag welke waardering hieruit spreekt voor zowel religie in het algemeen als de kerstening.

Basisonderwijs

De methode *De tijd zal het leren*¹ (1978) vertelt over het Merovingische Rijk van Clovis I. Belangrijk voor een begrip van religie in deze tijd is niet zozeer de inhoud ervan als wel de politieke component. Clovis beschouwt de Rooms-katholieke Kerk en de voorstellingen daarvan als een nuttige onderbouwing van de legitimiteit van zijn eigen bestuur. Wat de inhoud van het geloof is, zowel in de voorchristelijke als in de kerkelijke vorm, laat deze methode in het midden.²

Anders dan *De tijd zal het leren*, vertelt de methode *Bij de tijd*³ (1987) wél over de religies van de Romeinen en de Germanen. Hier worden enkele belangrijke wezenskenmerken van religie aangeduid, die zich volgens deze methode in aangepaste vorm zullen voortzetten in het later komende christendom:

Zowel Germanen als Romeinen hebben hun eigen feesten. Dikwijls hebben die met goden en godinnen te maken. De Germanen en Romeinen geloven dat de goden alles regelen. Goden en godinnen zijn de baas over mensen, natuur en dieren. Ook beschermen ze de mensen en zorgen ze voor het leven na de dood. Daarom vereerden de Germanen en Romeinen hun goden. Dat doen ze met offers en feesten.⁴

Karakteristieke elementen van deze voorstelling van godsdienst zijn geloof in bovennatuurlijke machten en de bijbehorende overtuiging dat deze machten door het brengen van offers gunstig gestemd kunnen worden, volgens het principe van *do ut des*. Vervolgens vergelijkt de methode de Romeinse met de Germaanse goden. Volgens het boek komt bijvoorbeeld de Romeinse oppergod Jupiter overeen met de Germaanse god Wodan en vindt de godin Afrodite haar gelijke in de Germaanse Freya. Aparte aandacht wordt besteed aan de godin Nehalennia: 'Eigenlijk is Nehalennia een Germaanse godin. De Romeinen hebben haar 'ingepikt' en overgenomen'.⁵

De methode *Wijzer door de tijd*⁶ (2001) sluit aan bij het door *Bij de tijd* geschetste beeld. Hier wordt echter nadrukkelijk een ver-

¹ W. Bosland, (ed), *De tijd zal het leren, deel 3: Weten hoe de vork in de steel zit*, Zeist Dijkstra 1978 [Verder als: Bosland, *De tijd zal het leren*].

² Ibidem, 10-16.

³ J. Engebers en J. Den Otter, *Bij de tijd, deel 2: Geschiedenis voor de basisschool*, Den Bosch Malmberg 1987 [Verder als: Engbers, Den Otter, *Bij de tijd*].

⁴ Ibidem, 76-77.

⁵ Ibidem, 81.

⁶ C. Snoek en M. van Gog, *Wijzer door de tijd, deel 6: Geschiedenismethode voor de basisschool*, Groningen Wolters-Noordhoff 2001 [Verder als: Snoek, Van Gog, *Wijzer door de tijd*].